

نقش الگوی دفاع مردم‌پایه در مدیریت بحران

مهدی مددخانی^۱

محمد جواد نجفی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۳

چکیده

پس از وقوع انقلاب اسلامی، الگوی جدیدی به نام دفاع مردم‌پایه شکل گرفت که در تاریخ معاصر جهان تأثیرات عمیقی از خود برجای گذاشت و تمامی قواعد و اصول دفاع سرزمینی را دگرگون کرد. ویژگی خاص این الگو، پاسخگویی به تهدیدها با حضور و مشارکت طیف وسیعی از اقشار مردم برای دفاع از ارزشهای مادی و معنوی، هویت و حیثیت اجتماعی یک ملت است تا با افزایش قدرت داخلی، آمادگی و تلاش همه‌جانبه برای تحقق اهداف راهبردی، و دفاع موزائیکی را فراهم کند. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و بر اساس ماهیت و روش پژوهش، توصیفی - پیمایشی از شاخه میدانی و به صورت علی است. در این پژوهش از نمونه‌گیری هدفمند برای اکتشاف مؤلفه‌ها و استخراج عوامل استفاده می‌شود. مسئله اصلی پژوهش، طراحی الگوی دفاع مردم‌پایه برای به کارگیری آن در دفاع همه‌جانبه در مقابل با دشمن متجاوز و یا گروه‌های تروریستی در جنگ‌های آینده است. بدین منظور از فرماندهان ارشد سازمان بسیج و خبرنگاران داخلی و خارجی در حوزه مقاومت مردمی مصاحبه عمیق انجام شد و از رویکرد تحلیل مضمون برای تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان داد که الگوی دفاع مردم‌پایه یکی از بهترین، مؤثرترین و کارآمدترین الگوهای دفاعی در تاریخ معاصر جهان است و اصول و مبانی اساسی الگوی دفاع مردم‌پایه بر اساس رصد، پایش و پویش محیطی باعث افزایش قدرت همه‌جانبه خواهد شد.

کلید واژه‌ها: دفاع مردم‌پایه، مدیریت بحران، جنگ‌های نامتقارن، جنگ‌های آینده.

Mahdimadad57@gmail.com

۱- نویسنده مسئول: استادیار، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران

۲- دانشجوی دکتری تاریخ، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

Momadmghavad71@gmail.com

مقدمه

تحولات نیمه دوم قرن بیستم بسترساز تغییرات زیادی در محیط بین‌الملل شد به گونه‌ای که تغییرات قابل ملاحظه‌ای در سطح محیطی و بین‌الملل، راهبردها، طرح‌ها، فناوری و سبک مدیریت ایجاد شد. اما شاید بتوان اصلی‌ترین تغییر اواخر قرن بیستم را، که به معنای واقعی کلمه، تغییری بنیادین است را «سرمایه اجتماعی» دانست که بر روند تغییرات محیطی دیگر تأثیرات عمیق و معناداری ایجاد کرد. بر اساس این فرض، با حضور مردم در صحنه و سپردن کار به آنان تمامی مشکلات و موانع پیش رو برطرف می‌شود و تهدیدهای فراوان ضمن اینکه از بین می‌رود به آسانی می‌تواند به فرصتهای راهبردی تبدیل شود. با وقوع انقلاب اسلامی و سقوط رژیم استبداد شاهنشاهی ایران، قدرت‌های بزرگ تصور می‌کردند این انقلاب نمی‌تواند بیش از شش ماه در برابر فشار قدرت‌های بزرگ دوام آورد و اتحاد و انسجام ملت ایران به سرعت از بین خواهد رفت؛ ولی مردم ایران با انتخاب الگوی دفاع مردم‌پایه و انتخاب گزینه مقاومت در جنگ ایران و عراق، به رغم حمایت قدرت‌های بزرگ بین‌المللی و دیگر قدرت‌های دست دوم و قدرت‌های منطقه‌ای از صدام حسین و تغییر توازن قوا از حیث تجهیزات نظامی به ویژه هوایی و زمینی به نفع رژیم بعثی، نتوانست از عزم و اراده این ملت بکاهد. همین الگو در نبردهای جنگ ۳۳ روزه بین لبنان و رژیم صهیونیستی در سال ۲۰۰۶ میلادی و جنگ‌های ۲۲ روزه، ۸ روزه، ۵۱ روزه و ۲ روزه از سال‌های ۲۰۰۸ تاکنون استمرار داشته است و در تمامی نبردها برخلاف تصور استراتژیست‌های نظامی، الگوی دفاع مردم‌پایه با بهره‌گیری از ظرفیتها و توانمندی توده‌های مردم موفقیت‌های چشمگیری به دست آورد به طوری که الگوی مردم‌پایه به عنوان یکی از بهترین روشهای دفاعی با کمترین هزینه و بیشترین دستاورد، طرفداران زیادی از کشورهای جهان پیدا کرده است. در همین راستا گروه‌های تروریستی مانند داعش و جبهه‌النصره با اشغال بخش قابل توجهی از جغرافیای سرزمینی کشورهای عراق و سوریه و تأسیس حکومت خودخوانده به تهدیدی واقعی و خطرناک برای امنیت منطقه و جهان تبدیل شدند. مردم عراق و سوریه برای رهایی از مخاطرات گروه‌های تکفیری و با تاسی از الگوی دفاعی - امنیتی مردم‌پایه و با طی فرایند جذب، آموزش و سازماندهی نیروهای مردمی مانند دفاع وطنی در سوریه، حشدالشعبی در عراق به مقابله با آنان پرداختند و با اراده و عزم بسیار جدی مردم، که در روح و کالبد دولت‌مردان و ارتش‌های منطقه تأثیر بسزایی بر جا گذاشت و پس از نبردهای سنگین و طاقت‌فرسا به فروپاشی گروه‌های تروریستی و برچیده شدن بساط آنها در کمتر از دو سال از صحنه جغرافیایی غرب آسیا منجر شد و راهبرد «توازن وحشت»، که در سطح منطقه و نظام بین‌الملل ایجاد شده بود با پیروی از راهبرد دفاعی - امنیتی الگوی مردم‌پایه به یکباره فرو ریخت.

شناخت اصول و مبانی، کارکرد و ویژگی‌های آن و چگونگی فرایند جذب، آموزش و سازماندهی نیروهای مردمی به همراه دستاوردهای این الگو، سخن این مقاله است که به اجمال و مختصر به آن پرداخته خواهد شد. اقدامات وحشیانه، رعب‌انگیز و مخوف داعش در عراق و سوریه، جبهه‌النصره در سوریه، القاعده در یمن و افغانستان، بوکوحرام در نیجریه و ده‌ها گروهک تروریستی دیگر، قواعد بازی را تغییر داده است. بنابراین مسئله اصلی پژوهش، طراحی یک الگوی دفاع مردم‌پایه برای به کارگیری آن در دفاع همه‌جانبه در مقابل با دشمن متجاوز و یا گروه‌های تروریستی در جنگ‌های آینده است.

مبانی نظری

اهمیت و ضرورت الگوی دفاعی مردم‌پایه

دفاع از ارزش‌های حیاتی هر ملت و نیز دفاع از سرزمین در مقابل خطرهایی که آن را تهدید می‌کند، واجب و ضروری است تا با روشی منطقی و شیوه‌ای صحیح بتوان با آن خطر برخورد، و از کیان و تمامیت ارضی کشور دفاع کرد و چشم طمع دشمنان و بدخواهان هرگونه تهدیدی را ناامید ساخت که امنیت وطن و سرزمین را به مخاطره می‌اندازد. بر همین اساس، اصل پیشگیری ایجاب می‌کند، ملت برای مقابله با هر خطر احتمالی از سوی دشمنان خود در آماده‌باش کامل به سر برد.

خیلی از دولت‌ها توان تأمین بودجه‌های سنگین ارتش‌های کلاسیک خود را به دلیل زیادبودن میزان هزینه‌های مادی و نظامی آن ندارند. الگوی دفاع مردم‌پایه به دلیل قابل دسترس بودن سرمایه عظیم و گرانقدر مردم و عزم ملی آنان برای دفاع از ارزش‌های مادی و معنوی ملت و قدرت تأثیرگذاری آن در بازدارندگی و برقراری توازن قدرت در مقابل دشمن هر ملت، مورد توجه بسیاری از کشورها و ملت‌هایی واقع شده است که در مناطق سلطه قدرت‌های بزرگ در روابط بین‌الملل قرار گرفته‌اند. الگوی دفاعی مردم‌پایه نه تنها در بخش نظامی و امنیتی موجب بازدارندگی حمله دشمن می‌شود بلکه به‌عنوان سرمایه‌های عظیم اجتماعی دارای کارکردهای متفاوتی در حوزه‌های عمران و سازندگی، امور اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، مدیریتی، علمی، آموزشی و فرهنگی خواهد بود. برابر چنین کارکردهایی، الگوی دفاعی - امنیتی مردم‌پایه در دهه‌های اخیر از اهمیت و ضرورت بسزایی برخوردار شد و ملت‌ها با بهره‌گیری از این الگو توانستند بن‌بستهای کلیدی مهمی را پشت سر بگذارند. این الگو به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد و بی‌بدیل خود مورد توجه کشورهای زیادی قرار گرفته است.

تعاریف و مفاهیم

تعریف الگوی دفاعی مردم‌پایه

الگوی دفاعی مردم‌پایه به لحاظ لغوی به معنای اسباب ساز و سامان دفاعی، عزم و اراده، آماده سفر شدن و آماده ساختن نیروهای مردمی کشور برای دفاع از سرزمینشان معنی شده است (بیات، ۱۳۹۸: ۴۵). حرکت دفاعی مردم‌پایه، منظم و سازمان‌یافته و اجتماعی است که با تأکید بر فرهنگ هر جامعه، شکل‌های مختلفی در اثر شرایط خاص مانند حمله نظامی دشمن، وقوع جنگ، حوادث غیر طبیعی و غیر مترقبه و حتی در زمان صلح و آرامش برای کمک به توسعه همه‌جانبه اتحاد ملی و انسجام اجتماعی، مشارکت اثربخش در عرصه خدمات‌رسانی، محرومیت‌زدایی، سازندگی و آبادانی کشور با بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های سرمایه اجتماعی سازمان یافته توده‌های مردم تشکیل می‌شود.

ستاد مشترک ارتش امریکا جنگ ناهمگون را این‌گونه تعریف کرده است:

«به‌کارگیری رویکردهای غیرقابل پیش‌بینی یا غیر متعارف برای خنثی کردن یا تضعیف قوای دشمن و در عین حال، بهره‌برداری از نقاط آسیب‌پذیر او از طریق فناوری‌های غیرقابل انتظار یا روش‌های مبتکرانه».

الگوی دفاع مردم‌پایه

در اندیشه‌های دفاع مردم‌پایه، توجه به سازماندهی توده‌های مردم نقش و جایگاه ویژه‌ای دارد. در الگوی دفاع مردم‌پایه مؤلفه‌هایی مانند آزادیخواهی، معنویت‌گرایی و از خود گذشتگی، ایثار، فداکاری، مقاومت و ایستادگی، میهن‌دوستی، وطن‌پرستی و انسجام ملی تجلی می‌یابد. الگوها و گونه‌های نقش‌آفرینی می‌تواند به دو شکل تبلور یابد (عبدالملکی، ۱۳۹۲: ۷۱).

الف. حضور گسترده و آگاهانه مردم در دفاع از کشور

ب. نقش‌آفرینی حمایت‌محور با مشارکت اثربخش در عرصه خدمات‌رسانی، محرومیت‌زدایی، سازندگی و آبادانی کشور و حمایت‌های گسترده مردمی از جبهه خودی با بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های نیروی مردم‌پایه که در سازمانی منظم و منسجم ساماندهی شده‌اند و با حفظ انسجام در عرصه‌های مورد نیاز کشور مورد استفاده قرار می‌گیرند.

تفاوت اساسی الگوی دفاع مردم‌پایه با دیگر سازمان‌های رزمی و کلاسیک در این است که الگوی دفاع مردم‌پایه تنها سازمان رزم نیست که صرفاً مأموریت آن دفاع سرزمینی در بعد نظامی باشد بلکه علاوه بر ایفای چنین نقشی در دیگر زمینه‌های اجتماعی، همکاری سازمان‌یافته با نهادهای فرهنگی و

اجتماعی کشور برای ارتقای فرهنگ جامعه، کاهش آسیب و نابسامانی‌های اجتماعی مانند سازندگی و آبادانی کشور، محرومیت‌زدایی، خدمات‌رسانی عمومی، درمان، بلایای طبیعی و حوادث غیر مترقبه، پدافند غیر عامل همکاری می‌کند. علاوه بر این می‌تواند با عرضه خدمات اقتصادی و بسیج تمامی امکانات بالقوه برای ساخت درون کشور به ایفای نقش سازنده بپردازد. هم‌چنین تقویت کارآمدسازی نظام مدیریتی کشور از طریق تشکیل و اداره کانون‌های تخصصی در سطوح عالی و میانی نظام اداری هر کشور از کارکردهای بسیار مؤثر این الگوست تا نظام اداری را از چالش ناکارآمدی به سمت بهره‌مندی از سرمایه اجتماعی مهم و تأثیرگذار رهنمون سازد (شارع پور، ۱۳۹۵: ۲۱).

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، توسعه‌ای است؛ زیرا علاوه بر به‌کارگیری رویکردهای بنیادی پژوهش، سعی در افزایش غنای علمی الگوهای موجود دارد و نتایج آن برای توسعه دانش استفاده از نیروهای مردم‌پایه دارای اهمیت است. با توجه به اینکه در این پژوهش از روشهای مطالعه کتابخانه‌ای و نیز روشهای میدانی استفاده شده، این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی، و بر اساس ماهیت و روش پژوهش، توصیفی - پیمایشی از شاخه میدانی و به‌صورت علمی است. در این پژوهش از نمونه‌گیری هدفمند برای اکتشاف مؤلفه‌ها و استخراج آنها استفاده می‌شود؛ بدین منظور از فرماندهان ارشد سازمان بسیج و خبرگان داخلی و خارجی در حوزه مقاومت مردمی مصاحبه عمقی گرفته شده و از رویکرد تحلیل مضمون برای تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است.

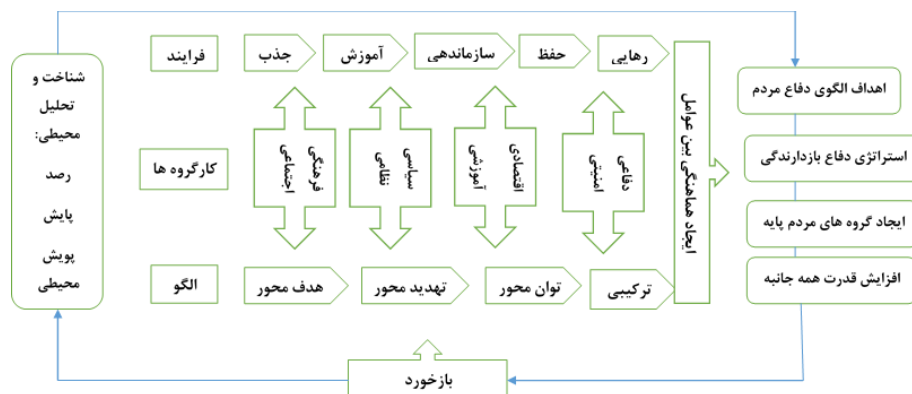
الگوی دفاعی مردم‌پایه

الگوی دفاع مردم‌پایه بر اساس روش علمی مبتنی بر نگرش سیستمی و با رویکرد مدیریت راهبردی طراحی شده است. این الگو در روش علمی و در چارچوب نگرش سیستمی، از سه حوزه اصلی برخوردار خواهد شد:

الف. ورودی الگو ب. پردازش الگو ج. خروجی الگو

طراحی الگوی واقعی و متناسب با الگوی دفاع مردم‌پایه در برگیرنده اصول و مبانی اساسی و تجزیه و تحلیل محیط با فرایندی تحلیلی، ساختاریافته، شهودی و به‌صورت تلفیقی از مجموعه در ساختاری منسجم و روابط سازگار فعالیت پیچیده، ظریف و دقیق است. ارزیابی روندها و طراحی حاکم بر تحولات، رویدادها، تصورات و اقدامات آینده در چارچوب «نگرش آینده‌پژوهانه» می‌تواند تصویر الگوی دفاع مردم‌پایه را به‌عنوان دستاورد نهایی ارائه کند و پاسخگوی نیاز مسائل دفاعی مردم‌پایه باشد

که بتواند در توازن قدرت در سطح ملی در مقابل دشمن مهاجم، تغییر اساسی ایجاد کند؛ از این رو الگوی مفهومی دفاع مردم پایه در این تحقیق به شرح ذیل است:

شکل ۱. الگوی مفهومی دفاع مردم پایه (مدل پژوهش ساخته توسط پژوهشگر)

الف. ورودی الگو

اصول و مبانی اساسی و متغیرهای محیطی بر اساس رویکرد مدیریت راهبردی شامل محیط‌شناسی، شناخت و تجزیه و تحلیل محیط، پایش محیطی در سطح ملی با الهام از ارزش‌های بنیادین و اسناد بالادستی هر کشور به عنوان ورودی تعیین شده است.

ب. پردازش الگو

متغیرها و مؤلفه‌های الگو با الهام‌گیری از ارزش‌های راهبردی مراحل جذب، آموزش و تربیت، سازماندهی، به کارگیری، حفظ و نگهداری و رهایی در تعامل مشترک با کارکردهای نظامی، امنیتی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، علمی و آموزشی طراحی، و با انتخاب الگوی ترکیبی شامل الگوی توان محور، تهدید محور و هدف محور به عنوان الگوی منتخب و در نهایت سازگاری بین عوامل محیطی، فرایندها و کارکردها با انتخاب الگوی ترکیبی با خروجی الگو به عنوان مرحله فرایند آن در نظر گرفته شده است.

ج. خروجی الگو

ورودی‌ها و خروجی‌های الگو در هر مرحله با هم تعامل دارد؛ همان‌طور که هر جزء از عوامل و متغیرهای الگو (ورودی، پردازش و خروجی‌ها) در درون خود رویکرد تعاملی دارد و همه اجزا نیز در الگو با یکدیگر به صورت فراگیر و همه‌جانبه تعامل دارد. براساس الگوی مدیریت راهبردی، اهداف

نقش الگوی دفاع مردم‌پایه در مدیریت بحران

الگوی دفاعی مردم‌پایه، راهبرد دفاع بازدارندگی، ایجاد گروه‌های دفاع مردم‌پایه و نهایتاً افزایش قدرت همه‌جانبه با یکدیگر تعامل مؤثر دارد و تحقق آنها به ایجاد فضا و شرایط مطلوب و آرامانی می‌انجامد و خروجی آن نتیجه تحقیق خواهد بود.

اصول و مبانی اساسی دفاع مردم‌پایه

اصل مردمی‌بودن و فراگیری

دفاع از هویت ملی و مذهبی، باورها، ارزش‌ها و اعتقادات ملی، موجودیت نظام و حاکمیت، حفظ تمامیت ارضی و سرزمینی، پیمودن مسیر تکامل، پیشرفت و ترقی و پاسخگویی به تمامی سطوح تهدیدات اعم از تهدید سخت، نیمه‌سخت و نرم و دفع مخاطرات، دغدغه اصلی هر نظام سیاسی است. بدیهی است این اهداف در سایه حضور گسترده و حداکثری و آمادگی زیاد توده‌ها و اقشار جامعه تبلور خواهد یافت (سنایی، ۱۳۹۵:۲۰۱).

در دفاع مردم‌پایه و در پاسخگویی به تهدیدات، طیف وسیعی از مردم در دفاع از ارزش‌ها و باورهای معنوی و مادی خود مشارکت می‌جویند. مردم هستند که با آمادگی و تلاش همه‌جانبه خود برای پاسخگویی به تهدیدهای احتمالی و شرایط تحقق اهداف راهبردی، دفاع موزاییکی را فراهم می‌سازند. در سایه حضور وسیع و گسترده اقشار جامعه، تنوع تخصص‌ها، پاسخگویی سریع، قاطع، چندمنظوره و حرفه‌ای در تمامی حوزه‌ها شرایطی مطلوب را برای مسئولان و دست‌اندرکاران دفاعی ایجاد می‌کند که بتوانند در اسرع وقت به تمامی نیازها، مأموریت‌ها و وظایف پاسخ قاطع بدهند. راهبرد بهره‌گیری از توانمندیهای بومی و درونزا، بر الگوی دفاعی مردم‌پایه مبتنی است که رهاورد آن، تحقق نوعی بازدارندگی مردمی خواهد بود؛ یعنی توجه و تأکید بر الگوی نقش‌آفرینی مردم بر محور دفاع همه‌جانبه یک ملت از کیان خود.

اصل همه‌جانبه‌بودن

یکی از مزیت‌های الگوی دفاعی امنیتی مردم‌پایه حضور در تمامی حوزه‌های مورد نیاز برای دفاع از سرزمین است تا با برقراری توازن قوا نسبت به مایوس کردن دشمن برای حمله نظامی اقدام کند. علاوه بر حوزه دفاعی، امنیتی، دیگر حوزه‌های فرهنگی، علمی، آموزشی، تربیتی، اقتصادی و اجتماعی از ویژگی‌های همه‌جانبگی این الگو است. ویژگی دیگر اصل همه‌جانبه‌بودن، حضور تمامی اقشار جامعه است. بر این اساس، حضور گسترده تمامی اقشار و صنوف در عرصه ساخت درون کشور با هدف از بین بردن مشکلات و رفع تهدیدهای پیش رو و ایجاد فرصت‌های فراوان، اجتناب‌پذیر است.

اصل هدفمندی

الگوی مردم‌پایه در سیاستگذاری، هدفگذاری و برنامه‌ریزی، افق‌های دور و آرمانی را مد نظر دارد و با وحدت روش و یکپارچگی، همه اجزای خود را در مسیر تحقق اهداف هدایت می‌کند.

اصل بازدارندگی

اصل در دفاع همه‌جانبه، بر بازدارندگی دشمنان است. در الگوی دفاع مردم‌پایه، مردم و نیروی مردمی با حضور فعال، پر نشاط و خلاق به‌عنوان نیروی مکمل ارتش کلاسیک کشور برای دفاع سرزمینی به‌شمار می‌روند که موجب تقویت روحیه سازمان رزم کلاسیک خودی می‌شود.

در چارچوب اصل بازدارندگی، نیروهای مردمی با حضور فراگیر خود از یک‌سو موجب افزایش منابع انسانی جدید و در نتیجه افزایش قدرت ملی در داخل، و از سوی دیگر باعث ایجاد رعب و وحشت در دل دشمن متجاوز می‌شوند. از آنجا که اصل دفاع همه‌جانبه بر پایه مردم استوار است، کشوری که در معرض هجوم و تجاوز قرار گرفته است با اضافه کردن بسیج توده‌های مردم به‌عنوان مکمل سازمان رزم کلاسیک، توازن قوا بین دو جبهه خودی و دشمن را به نفع جبهه خودی برهم می‌زند و حصار مستحکم برآمده از اراده جبهه خودی را در مقابل اراده دشمن ایجاد می‌کند و دشمن را بر آن می‌دارد که اگر به جنگ تمام‌عیار دست بزند، هزینه‌های مادی و معنوی جبران‌ناپذیری را برای خود به‌بار خواهد آورد و در نتیجه دشمن را از تعرض یا هجوم احتمالی باز می‌دارد (علی احمد ۱۳۹۱: ۵۴).

اصل تلاش و انقلابیگری مستمر

الگوی دفاعی مردم‌پایه به‌لحاظ داشتن ماهیتی مردمی، همواره دشمن‌ستیز و سازش‌ناپذیر، و به‌مثابه جنبشی زنده، پویا و نوشونده در تحول دائمی و تکامل مستمر است.

اصل سازمان‌یافتگی

دفاع مردم‌پایه به‌عنوان سازمان هماهنگ و یک‌پارچه، همه اجزای آن با یکدیگر در تعامل مستمر است و سازماندهی آن با اخوت و برادری و در عین حال با رعایت سلسله‌مراتب و با اولویت بهره‌برداری تخصصی خواهد بود. سازمان الگوی دفاع مردم‌پایه یکی از وسیع‌ترین شبکه‌های دفاعی کشور به‌شمار می‌آید که از کوچکترین پایگاه مقاومت تا بالاترین سطح سازمانی در میان اقشار مختلف گروه‌های اجتماعی مردم سازماندهی می‌شود (الخطیب^۲، ۱۳۸۷: ۱۰۷).

1. Ali ahmed
2. Al-Khatieb

اصل انعطاف

الگوی مردم‌پایه در سیاست‌گذاری، خط‌مشی‌دهی و راهبرد، متمرکز و در برنامه‌ریزی، گوناگون و در اجرا به صورت غیر متمرکز است که با تلاش در جهت استفاده از فرصت‌ها و ظرفیت‌ها و با تأکید بر حفظ ارزش‌های هویتی و بومی و اقتضائات داخلی و تحولات بیرونی عمل، و بر اساس رویکرد پایگاه‌محوری اقدام می‌کند و به دلیل کارکرد چندمنظوره و انعطاف در ابعاد مختلف آماده پاسخگویی به تمامی تحولات محیطی پیرامون خود است (فرتوک‌زاده، ۱۳۹۵: ۹۵).

اصل اخلاص و عمل تکلیف‌گرایانه

کار در الگوی دفاع مردم‌پایه، داوطلبانه و بر اساس بصیرت و با اخلاص، ایثار و فداکاری همراه است. عمل بسیجی همواره اقدام تکلیف‌گرایانه، بی‌اجر و بی‌منت و بدون توجه به نام و نشان و بر اساس تکلیف شرعی و ملی است. نگاه الگوی مردم‌پایه انگیزه شغلی نیست بلکه به دلیل ارزش‌های والا و دفاع از عزت، شرف، ناموس و سرزمین جنبه‌های معنوی آن بر امور مادی برتری دارد.

اصل مسئولیت همگانی

دفاع مردم‌پایه با بهره‌گیری از همه افکار و مشارکت همگانی در اداره خود در گستره جغرافیای کشور و اقشار مختلف جامعه تعیین‌کننده است و با استفاده از نظر و دیدگاه‌های اعضا و در تعامل و هماهنگی بین اجزای سازمان، یکپارچه اقدام، و موجبات هم‌افزایی سازمانی را فراهم می‌کند. مسئولیت همگانی در الگوی دفاع مردم‌پایه به حرکت جمعی منجر می‌شود که نتیجه طبیعی آن تلاش جنبش‌های اجتماعی برای حل مشکلات و موانع اساسی بر سر راه ملت را به دنبال دارد (فرتوک‌زاده، ۱۳۹۵: ۸۲).

اصل پیشتازی

دفاع مردم‌پایه تجلی حضور انسانهای مؤمن و متعهدی است که به صورت خط‌شکن، موانع را از سر راه بر می‌دارند و خلأها را پر می‌کنند و در این راه با تقدم جهاد با نفس و اصلاح خود در رفتار خیر پیشتاز هستند و آمادگی حضور در همه عرصه‌ها و همه صحنه‌ها را دارند (فرتوک‌زاده، ۱۳۹۵: ۸۱).

اصل سادگی

دفاع مردم‌پایه در ساختار، نظامات و برنامه‌های خود با پرهیز از پیچیدگی از جذابیت و اثربخشی بسیاری برخوردار است و از حداقل امکانات و هزینه کم، حداکثر استفاده را می‌برد و ورود به سازمان دفاع مردم‌پایه و فعالیت در آن با آسانی و روانی انجام می‌شود. اساس الگوی دفاع مردم‌پایه بر انسان‌محوری است نه تجهیزات‌محوری. بر این اساس انگیزه‌ها و نیات اقشار مختلف ملت بدون

وابسته بودن به زرق و برق تجهیزات و تسلیحات سنگین، فرایند جذب، آموزش و سازماندهی آن ساده و با آسانی کامل نسبت به اجرای مأموریت و ایفای نقش می‌پردازد (فرتوک‌زاده، ۱۳۹۵: ۹۵).

عوامل مؤثر در الگوی دفاع مردم‌پایه

برای دفاع مردمی و تبدیل جنگ به مقاومت مردمی و حضور گسترده توده‌های مردم برای دفاع از هویت، سرزمین، ارزش‌ها، باورهای ملی و مذهبی خود، حاکمیت ملی و ایجاد عزم و اراده ملی در مقابل اشغالگران و دشمن متجاوز دارای عوامل چهارگانه مؤثر در مقاومت دفاع مردم‌پایه است؛ این چهار عامل را می‌توان به این شرح بر شمرد:

۱. ضرورت دفاع از وطن

دفاع از سرزمین و زادگاه همه انسان‌ها در تمامی جوامع بشری در فطرت پاک و حق‌جوی انسان‌ها قرار دارد که هنگام تجاوز آشکار دشمن، انسان‌ها به صورت فطری و تکوینی برای دفع تجاوز انگیزه بسیاری برای دفاع از خاک سرزمین، ناموس، حیثیت و غرور ملی کشور خود دارند. بنابراین یکی از متغیرهایی که می‌تواند جنگ را به دفاع مردم‌پایه تبدیل کند، وجود احساس دفاع از سرزمین بین مردم است. در این بُعد مردم با تحریک احساسات ملی برای دفع دشمن متجاوز از انگیزه فراوانی برای رویارویی با دشمن برخوردار هستند تا با دفاع فراگیر و ایستادگی و مقاومت در برابر هجوم، عرصه را بر دشمن تنگ کنند. حس دفاع از وطن بین آحاد جوامع بشری بسیار قوی است به ویژه زمانی که حمله دشمن، مشروعیت قانونی و مقبولیت مردمی نداشته، و با جنبه تجاوز و اشغالگری همراه باشد، حس وطن‌دوستی و میهن‌پرستی از ظرفیت بیشتری برای ایستادگی و مقاومت مردمی برخوردار است (عباس‌پور، ۱۳۹۸: ۲۱۴).

۲. ضرورت دفاع از باورها و اعتقادات مذهبی

در جنگ‌هایی که جنبه مذهبی دارد و یا دشمن متجاوز به باورها و ارزش‌های معنوی ملتی حمله‌ور می‌شود، تهییج احساسات مذهبی مردم برای دفاع از ایمان و باورهای دینی خود یکی از عوامل بسیار مهم و تأثیرگذار الگوی دفاع مردم‌پایه است. علاوه بر دفاع از وطن، تکلیف دینی و عمل به فرایض شرعی پیروان هر مذهب یکی از تأثیرگذارترین عوامل تشدید احساسات توده‌های مردمی برای دفاع از سرزمین در دفع دشمن متجاوز به‌شمار می‌آید. این عامل به دلیل بعد اعتقادی و انگیزشی نسبت به عوامل دیگر از عمق بیشتری برخوردار است و اقشار مختلف مردم به دلیل باور ایمانی از روح گذشت، ایثار و فداکاری بیشتری برای دفاع از سرزمین برخوردار هستند و در دفع دشمن متجاوز از خودگذشتگی بیشتری از خود نشان می‌دهند. بنابراین انگیزه شغلی و سازمانی وجود ندارد؛ بلکه انگیزه‌های معنوی،

اکسیری است که توانمندیهای ملت را تهییج، و علیه خصم بسیج می‌کند (الصلحی،^۱ ۲۰۱۸: ۱۸).

۳. ضرورت دفاع از حاکمیت

دستیابی موفقیت‌آمیز هر کشور و نظام سیاسی به اهداف و مقاصد خویش و پیمودن مسیر پیشرفت و توسعه در همه ابعاد آن در گرو تدابیر و تواناییهایی است که امکان پیشبرد اهداف ملی در عرصه عمل، با کمترین مزاحمت و بیشترین مطلوبیت را به سیاستمداران و مجریان بدهد. باتوجه به نقش بی‌بدیل مردم در افزایش توانایی دولت برای پیشبرد اهداف ملی، دولت‌ها برای بهره‌گیری از این سرمایه عظیم و حفظ و تقویت پیوستگی مردم با حکومت، جایگاه والایی قائل شده و در پیوند با مقوله مهم دفاع و امنیت و موجودیت نظام سیاسی، آن را تعریف، و برای آن چشم‌اندازی همسنگ و همدریف امنیت ملی ترسیم کرده‌اند. مفهوم کانونی و محوری امنیت ملی، بیانگر سطح قدرت کشور است. تکیه بر مردم، شالوده قدرت کانونی و محوری تأمین امنیت ملی است و تمام فعالیت‌هایی را که هر دولت در مسیر افزایش قدرت ملی و برای قاعده‌مندی و سامان امور داخلی یا ایجاد بازدارندگی و حفظ تمامیت ارضی و حفظ هویت ملی و عمومی کشور در برابر دیگر کشورها و قدرتها باید انجام دهد با اتکال بر این قدرت کانونی است؛ از این رو تأمین امنیت ملی در گرو توانایی جامعه نخبگانی کشور در سطوح سیاسی و تصمیم‌گیران برای حضور گسترده مردم در مشارکت‌پذیری و همسویی آنها با حاکمیت است. هرچه میزان مشارکت مردم در تصمیم‌گیری و دفاع از اهداف و حاکمیت ملی بیشتر باشد، امنیت عمومی از قدرت بازدارندگی بیشتری برخوردار، و این عامل از مؤثرترین عوامل دفاع مردم‌پایه است (الصلحی، ۲۰۱۸: ۱۸).

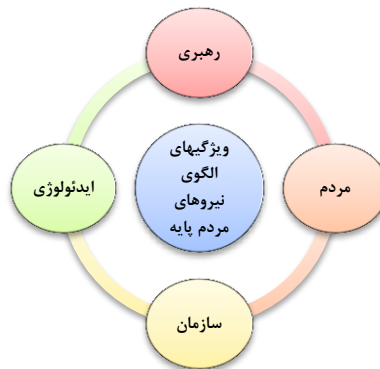
۴. میزان مقاومت مردم در برابر اشغالگران

ایجاد آمادگی همه‌جانبه و پاسخگویی به تهدیدهای احتمالی، تحقق اهداف راهبردی دفاع موزاییکی، ایجاد توان پاسخگویی سریع، قاطع و همه‌جانبه به تهاجم نظامی دشمن در لایه‌های دفاعی از اهداف الگوی دفاع مردم‌پایه است. اینکه نگاه و واکنش مردم نسبت به نیروی مهاجم و اشغالگر چگونه باشد در تبدیل جنگ کلاسیک به دفاع و مقاومت مردمی بسیار مهم و مؤثر است. انگیزه، نیات و اهداف نیروی اشغالگر برای تصرف سرزمین و چگونگی برخورد و رفتار مهاجم با مردم آن کشور در میزان بی‌اعتنابودن یا مقاومت مردم نسبت به اشغالگران بسیار تعیین‌کننده است. به هر میزان که رفتار و اهداف نیروهای اشغالگر بین مردم، مقبولیت کمتری داشته باشد، میزان مقاومت مردم بیشتر است و سطح مقاومت هم در توده‌های مردم وسیعتر و فراگیرتر خواهد بود. احترام به آرا و اندیشه‌های مردم،

اعطای آزادی به گروه‌های مختلف در سطح ملی و مذهبی، رفتار همراه با عطف و مهربانی، کمک به برقراری عدالت و امنیت و عرضه خدمات اولیه، میزان رفتار بی‌اعتنا بودن مردم را نسبت به اشغالگر کاهش می‌دهد. در مقابل، هرچه رفتار خشن، ظالمانه و قلدرمانانه، سلب آزادی، آسایش، رفاه و امنیت، توهین به مقدسات مردم و جلوگیری از عرضه خدمات عمومی و اولیه افزایش یابد، میزان مخالفت و ایستادگی آنها نسبت به اشغالگران افزایش می‌یابد (بلوم فیلد^۱، ۲۰۱۹: ۱۴۰).

ویژگی‌های الگوی دفاع مردم‌پایه

آنچه در تبیین راهبرد دفاع مردمی ضروری است، پرداختن به ارکان الگوی مردم‌پایه است؛ بدین لحاظ اندیشمندان علوم سیاسی و اجتماعی در الگوی دفاع مردمی چهار ویژگی زیر را اساسی دانسته‌اند:

شکل ۲. ویژگی‌های الگوی نیروهای مردم‌پایه (فرتوک‌زاده، ۱۳۹۵: ۸۱)

۱. رهبری

رکن رهبری هماهنگ‌کننده اصلی در بسیج عمومی است. الگوی مدیریت دفاع مردم‌پایه بر آموزه‌های دینی و معرفتی مردم آن کشور قرار دارد که رهبری عالی هر کشور با بهره‌گیری از این آموزه‌ها سعی می‌کند آرامش کشور و ملت را در شرایط حاد بحرانی حفظ کند، از سوی دیگر رهبر با استفاده از نفوذ خود میان مردم و با بهره‌گیری از باورهای دینی آنان به بهترین وجهی آنها را برای حضور در جبهه‌های جنگ و جلوگیری از تجاوز دشمن بسیج می‌کند. اندیشمندان سیاسی برای رهبران سه نقش و کارکرد را بر می‌شمارند:

الف. ایدئولوژی که بنیانگذار مکتب فکری و طرح ایدئولوژی است.

ب. قهرمان یا بسیج که پیروان را در مبارزه علیه تجاوز نظامی راهنمایی و بسیج می‌کند.

ج. سیاستمدار یا زمامدار حکومت انقلابی

در الگوی دفاعی مردم‌پایه هر سه کارکرد نقشی کاربردی دارد. رهبران بسیج‌گر، مهارت در برانگیختن مردم به عمل سیاسی دارند. سلاح آنها زبان و نطق و بیان است که به‌وسیله آن اصول ایدئولوژیک انقلاب را مطابق فهم عامه مردم بیان می‌کنند. منظور از بسیج توانایی بالفعل رهبر یا رهبران بسیج‌گر در جلب پشتیبانی بخش‌های گسترده‌ای از مردم در جریان جنبش اجتماعی یا انقلاب است. در نقش‌های سه‌گانه الگوی دفاعی مردم‌پایه، فرمانده کل قوا و فرمانده جنگ با هدایت راهبردی جنگ را بر عهده دارد. در این سبک رهبری با بهره‌گیری از شیوه‌ها و تدابیر خاص خویش اعجاب و شگفتی سیاستمداران دشمن را متوجه خود می‌سازد. مهمترین ویژگی‌های رهبری را در چنین الگویی می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- تعیین اهداف کلان و چشم‌انداز دفاعی
 - اصل هدایت و رهبری جنگ به‌عنوان فرماندهی کل قوا
 - اصل سیاستگذاری و تعیین جهت‌گیری‌های کلان در حوزه دفاع
 - قدرت انسجام ملی و بسیج توده‌های مردم با بسیج همگانی و سازماندهی مردم
 - تقویت توان دفاعی با تقویت روحیه رزمندگان و افزایش معنویت
 - ایجاد هماهنگی، هم‌افزایی، انسجام در نیروهای مسلح و مردمی، سازماندهی و تقسیم کار مناسب برای جلوگیری از موازی‌کاری
 - توسعه و تعمیم اصل تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و واگذاری اختیار
 - توسعه تشکیلات نظامی و ایجاد وحدت فرماندهی بر تشکیلات نظامی کلاسیک و تشکیل نیروهای مردم‌پایه
 - ایجاد انگیزه در نیروهای مردمی و تشویق به نبرد و دفاع از سرزمین، عزت، شرف و غرور ملی
 - اشراف و نظارت عالی با فرایند بهبود مستمر
- به این ترتیب رهبری، الگوی منحصر به فردی را به میراث می‌گذارد (سیدی، ۱۳۹۹: ۵۸).

۲. مردم

مهمترین منبع در هر جنبش اجتماعی، مردم هستند. مدیران عالی دفاع مردم‌پایه باید بتوانند وفاداری توده‌ای مردم را به خود جلب کنند. اکنون پرسش اساسی این است که نیروهای شرکت‌کننده در جنگ و نیز آحاد جامعه حامی پشت جبهه، چه تصویری از رهبری باید داشته باشند تا تحت تأثیر جاذبه فراگیر رهبری به فداکاری برای تحقق اهداف و ارزش‌های والا حاضر باشند. با برانگیختن پیروان به فداکاری

و ترغیب آنها به رفتارهای مخاطره‌آمیز، نیازمند قدرت نفوذی بیش از اقتناع عقلانی است. پیرو برای اینکه آمادگی گذشتن از بزرگترین سرمایه، یعنی فداکردن جان خود و تحمل صدمات و مشکلات را پیدا کند، باید تأثیرگذاری‌های روحی و معنوی بسیار بیشتری داشته باشد. ایجاد اطمینان قلبی در شهروندان نسبت به سیاست‌ها و اهداف جنگی و نیز برقراری جاذبه شورانگیز برای مشارکت داوطلبانه در عرصه فداکاری در عرصه‌های جبهه و پشت جبهه را می‌توان به مدد برقراری انطباق رهبر ملت نه فقط به‌عنوان واسطه اطمینان‌بخش و انگیزه‌دهی، بلکه به‌عنوان منبع اطمینان و انگیزه برقرار کرد (چولوف، ۲۰۱۹: ۱۴۰).

۳. ایدئولوژی

نوع نگرش، فرهنگ، علایق و سلايق همراه با خواسته‌ها، نیازها و امکانات انسان‌ها در تعیین انگیزه و هدف جنگ نقش اساسی دارد؛ اما مهمتر از همه شاید بتوان از نوع نگرش، ایدئولوژی و جهان‌بینی یاد کرد. جنگ در نگرش رزمندگان و آحاد مردم کنش معطوف به انگیزه و هدف است که این کنش بر اساس اهداف هر مکتبی تعیین می‌شود. نبرد برای مقابله با ستم، بی‌عدالتی، فساد و... در ایدئولوژی به‌منزله متعالی‌ترین باورهای دینی است. بر اساس چنین نگرشی برای ملتی که مورد ستم و تجاوز قرار گرفته و حقوقشان پایمال شده، جهادی مقدس، معنوی و متعالی است؛ از این‌رو در مورد تجاوز دشمن خارجی از تعبیرهایی چون جهاد مقدس، جنگ مقدس، دفاع مقدس و... یاد می‌شود (تقی‌زاده اکبری، ۱۳۹۷: ۸۱).

۴. سازمان

چهارمین رکن از ویژگی‌های الگوی دفاع مردم‌پایه، ساختار و سازمان تشکیلاتی آن است. همان‌گونه که رهبری کاربزماتیک و هدایتگر، که بر مبنای ایدئولوژی پویا، ایجاد انگیزه و بسیج همه منابع کشور، توده‌های مردمی را به دفع دشمن تشویق می‌کند، ایجاد سازمان استعداد رزم و پشتیبانی از رزم، شرایطی را فراهم می‌سازد تا بتوان تمامی ظرفیت‌های مردمی را بر اساس اهداف و مأموریت‌های تعریف‌شده، طراحی و عملیاتی کرد. سازمان تبلور عینیت واقعی سه رکن دیگر الگوی دفاع مردم‌پایه است. ایجاد سازمان و تنظیم روابط مجموعه‌های مختلف به‌منظور ایجاد هماهنگی و همبستگی بین اعضای الگوی مردم‌پایه از ارکان ضروری آن به‌شمار می‌آید تا از طریق تأمین و حفظ هویت مشترک و انسجام و تمرکز لازم سرمایه اجتماعی بر راهبردهای تعیین‌شده برای دفاع همه‌جانبه ملت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مهمترین موضوع در کار ویژه‌های سازمان دفاع مردم‌پایه، راه‌اندازی و انسجام

اقتدار مختلف به‌عنوان سرمایه اصلی سازمان، مردم هستند. امکانات و نیروی انسانی لازم و شرایط روحی و معنوی مساعد جامعه و فراتر از همه، تشکیلات و سازمان قوی به نام الگوی دفاعی مردم‌پایه در کنار دیگر نیروهای مسلح اقدام به بسیج توده مردم در دفع دشمن متجاوز می‌کند. طرح دفاع مردم‌پایه تحولی شگرف در هر کشور به‌وجود می‌آورد و پایه‌های ارتش نوین مردمی را پایه‌ریزی می‌کند. با این لحاظ راهبرد الگوی دفاعی مردم‌پایه به‌عنوان راهبردی بی‌بدیل برای دفاع از کیان هر نظام و دستاوردهای آن مطرح می‌شود. اندیشه دفاع مردم‌پایه فراهم کردن بستر مناسب برای حضور مؤثر و فراگیر اقتدار مختلف مردم در میدان تعیین سرنوشت اداره کشور و دفاع از کیان، هویت و حیثیت ملی ملت است.

یکی از نقاط بسیار درخشان ماندنی الگوی مردم‌پایه، که تا سده‌های پی‌درپی پابرجا خواهد بود، آفرینش حماسه او در دفاع است. سازمان الگوی دفاع مردم‌پایه، ویژگی‌های منحصر به‌فردی دارد که مهمترین آنها عبارت است از:

اولاً: این الگو نیروی چریکی و سبکی است که از تحرک و کارایی زیادی برخوردار است و بدین دلیل می‌تواند در هر نقطه‌ای بسرعت حضور خود را اعلام، و فعالیت خود را آغاز کند.

ثانیاً: الگوی مردم‌پایه است که در تمامی گستره جغرافیایی و بافت جمعیتی هر کشور حضور دارد و حجم بسیار عظیمی را به خود اختصاص می‌دهد به‌گونه‌ای که هیچ جمعیتی با آن قابل قیاس نیست. سازمان مردم‌پایه با توجه به کمیت و کثرت جمعیتی که از آن برخوردار است، بسیاری از خلأها را پر می‌کند. خود این نیروی عظیم انگیزه‌ای برای ایجاد رعب و وحشت در قلوب دشمنان ایجاد می‌کند. از دیدگاه روانی، فراوانی جمعیت نظامی، خود به‌مثابه اهرم فشاری تلقی می‌شود و هجوم نیروهای عظیمی چون دفاع مردم‌پایه در جبهه‌ها ابتکار عمل و خلاقیت را از دشمن سلب می‌کند و او را در موضع انفعال قرار می‌دهد؛ با مانور و حضور در صحنه موجبات ترس و وحشت دشمن را فراهم می‌کند و نظم و آرامش او برهم می‌زند.

بنابراین مهمترین نتیجه این بررسی گسترده‌گی وسعت بسیج توده‌ای با توجه به ایدئولوژی توانا و جامع‌نگر رهبری مستحکم سازمان پویا و ریشه‌دار خیل عظیم مشارکت‌کننده در تشکیلات ارتش مردمی راهبرد دفاع مردمی را به شکلی نوین و بی‌بدیل به نمایش می‌گذارد (کوچورن^۱، ۲۰۲۰: ۹۲).

فرایند الگوی دفاع مردم‌پایه

الف. گزینش و جذب

اساسی‌ترین موضوعات در فرایند مدیریت نیروی انسانی دفاع مردم‌پایه، جذب نیروی انسانی با انگیزه، معتقد به باورها و ارزش‌های والای اهداف تعیین شده است. برابر اهداف و چشم‌انداز و راهبرد تعریف شده برای ارتش مردم‌پایه و تعیین سقف و استعداد نیروی انسانی تعیین شده نسبت به عملیات جذب و استخدام برابر فرایند ذیل عمل می‌کند:

۱. شناسایی دقیق نیازهای ارتش مردم‌پایه در تخصص‌های متفاوت متناسب با ساختار، سازمان و

مشاغل هر حوزه تخصصی، نیاز واقعی استخراج می‌شود؛

۲. تعیین برآورد دقیق نیروی انسانی مورد نیاز و تعیین موجودی یا نیاز مطلوب سازمان استخراج

می‌گردد. پس از استخراج نیازمندی طی برنامه‌ریزی پنجاه‌ساله تا بیست‌ساله نسبت به تهیه

جدول تراز نیروی انسانی سالانه اقدام می‌شود؛

۳. برابر تراز نیروی انسانی سالانه با شناسایی، نشانه‌گذاری، عضوایی، ارزیابی اولیه برای تناسب با

نیاز سازمان عملیات جذب متناسب با سطوح جامعه مخاطب، ویژگی‌های سازمانی، ارزش‌ها و

اصول دکترینی حاکم بر ارتش مردمی، توان و مأموریت می‌تواند در پویایی و کارآمدی و

اثربخشی الگوی دفاع مردم‌پایه بسیار مؤثر واقع شود.

انتخاب صحیح و جذب افراد متخصص مورد نیاز در گلوگاه ورودی سازمان یکی از مهمترین

مسائلی است که مبنای ورودی دیگر فرایندهاست که با اجرای صحیح آن، هزینه‌ها و لطمات و

آسیب‌های جدی را بشدت کاهش می‌دهد.

مراحل شناسایی، نشانه‌گذاری، انتخاب بهترین و شایسته‌ترین افراد برای به‌کارگیری در مشاغل

مصوب سازمانی مورد نیاز و منطبق با شاخص‌های عمومی و تخصصی و ملاحظات و شرایط و

اقتضانات محیطی حاکم بر هر کشور و با گزینش واقعی، شایسته‌گزینی، و شایسته‌سالاری صورت

می‌گیرد.

مراکز و عرصه‌های جذب در سطح گسترده در محلات و مناطق و پایگاه‌های شهری، مدارس و

دانشگاه‌ها شامل دانش‌آموزان و دانشجویان، بازاریان، اصناف، اقشار و صنوف اجتماعی را در بر

می‌گیرد.

ب. آموزش و تربیت

تعیین اهداف کمی و کیفی دفاع مردم‌پایه و ترسیم خطوط کلان سازمان و استعداد رزم مورد نظر

در هر حوزه جغرافیایی علاوه بر تعیین فرایند جذب و تأمین، چرخه آموزش و تربیت نیز تابع آن است. اینکه سازمان دفاعی مردم‌پایه از چه استعدادی برخوردار، و ترکیب ساختار و سازمانی آن از چه ظرفیت‌ها و تخصص‌هایی بهره‌مند است، خطوط کلی آموزش و تربیت کادرهای دفاع مردم‌پایه را ترسیم می‌کند؛ همان‌طور که تنوع آموزش‌ها متناسب با فراگیری سازمان، متفاوت است؛ چرا که در ابعاد نظامی، دفاعی، امنیتی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و قدرت نرم اقتصادی دارای کارکردها و خروجی‌های گوناگون و متناسب با شرایط و اقتضانات ملی هر کشور است. تنوع و تکثر آموزش‌ها نیز بسیار زیاد، و یا ممکن است هر کدام از افراد الگوی دفاع مردم‌پایه از چند نوع آموزش برخوردار شوند؛ یعنی «چندمنظورگی در آموزش‌ها» به دلیل بهره‌برداری متعدد در حوزه‌های مختلف یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد در آموزش و تربیت نیروهاست. علاوه بر این سطوح آموزش در ابعاد مختلف برای کسب توانمندی‌های ذهنی، شناختی، فکری و معرفتی، اعتقادی و تقویت باورها و ارزش‌ها، دشمن‌شناسی و بصیرت‌افزایی یک بُعد از این سطوح است. بُعد دیگر، آموزش‌های جسمانی و فیزیکی است که با چنین آموزش‌هایی، فرد در ارتقای آمادگی جسمانی و پذیرش شرایط و اقتضانات خاص محیطی در آمادگی کامل قرار دارد و می‌تواند متناسب با هر نوع مأموریت، پاسخگوی نیازهای محیطی باشد. بعد دیگر آموزش‌های تخصصی در ابعاد دفاعی و امنیتی، سطوح آموزش‌های ابتدایی و تفاوت آنها در ابعاد دفاعی و امنیتی است. سطوح آموزش‌های ابتدایی و مقدماتی تا سطوح آموزش‌های عالی و تربیت فرمانده گروهان و گردان یکی از ضرورت‌هاست. از آنجا که فراگیری کمی نیروهای مردمی بر خلاف ارتش‌های کلاسیک متفاوت، و جمعیت آن از صدها هزار و بعضاً جمعیت میلیونی بیشتر است، سیاستگذاری، طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی آموزشی آن نیز متفاوت خواهد بود. برای کارهای اصلی و کلیدی، تداوم آموزش‌های تخصصی، مدیریتی و فرماندهی یکی از الزامات است؛ اما برای توده هواداران و اعضا، آموزش‌های عمومی و تخصصی مورد تأکید جدی در این الگوست (سارویی، ۱۳۹۲: ۱۱۶).

ج. سازماندهی

گام بعدی از چرخه جذب و آموزش در فرایند الگوی دفاع مردم‌پایه، سازماندهی است. در این مرحله تطبیق نیازهای مطلوب سازمان و استعداد رزم تعیین شده با نیازهای موجود، که در فرایند جذب و آموزش به‌عنوان ورودی‌های سازمان مورد نظر قرار گرفته است به شکل صحیح و اصولی سازماندهی می‌شود. برابر استعداد و سازمان رزم، تمام نیروهایی که از ابتدا متناسب با نیاز سازمانی برابر سیاست جذب هدفمند و آموزش هدایت شده در مراحل قبلی به کانون هواداران یا اعضای سازمان دفاع

مردم پایه پیوسته‌اند برای راه‌اندازی و به حرکت درآوردن چرخه سازمان جدید سازماندهی می‌شوند. سازماندهی اثربخش و هدفدار یکی از مقوله‌ها و فرایندهای اصلی بعد از مرحله جذب و آموزش است که در روند راه‌اندازی به گردش درآمدن چرخ سازمان جدید، ارتقا، پویایی، کارآمدی و اثربخشی سازمان رزم نقش کلیدی برعهده دارد.

مدیریت صحیح در سازماندهی نیروی انسانی مردم پایه می‌تواند در افزایش انگیزه خدمتی، امید به آینده و هدفدار حرکت کردن، نقش ایفا کند. علاوه بر تأثیرگذاری مثبت کارکنان در رسیدن سازمان به اهداف از پیش تعیین شده، به ارتقای خودباوری، افزایش روح اعتماد به نفس و عزم ملی، توسعه کمی و کیفی، خودباوری و افزایش توان نیروی انسانی الگوی دفاع مردم پایه نیز منجر می‌شود (عطارد، ۱۳۹۵: ۷۳).

مدیریت صحیح منابع انسانی الگوی دفاع مردم پایه از پیچیدگی و ویژگی‌های خاص برخوردار است. از آنجاکه این نیروها، سرمایه‌های اجتماعی کشور به‌شمار می‌روند، مدیریت روابط انسانی باید بر این فرایند مدیریتی حاکم باشد تا مدیریت سرمایه سازمانی که اعضای خود را در ارتباطات و ترسیم مشاغل از قبل تعریف شده، سازماندهی کند. در این الگو، توسعه روابط انسانی، تأکید بر انگیزه‌ها، نیت، اهداف مقدس و بلند اعضا از اهمیت به‌سزایی برخوردار است؛ در نتیجه به کارگیری، انتصاب، طراحی گردش طولی مشاغل، چرخش عرضی شغل، شناخت استعدادهای پویا، نخبه‌گزینی، کشف استعدادهای خودجوش و کارآمد، ارتقا و توانمندی اعضا و... از خطوط اصلی مرحله سازماندهی در الگوی دفاع مردم پایه است. اتخاذ چنین سیاستی علاوه بر اینکه افزایش انگیزه خدمتی و پیوستگی هر چه بیشتر اعضا و هواداران سازمان نسبت به تأمین کادرهای آینده را تأمین می‌کند از انسداد سازمانی و مستهلک شدن چرخه سازمان مردمی جلوگیری می‌کند. طراحی دقیق، منسجم و یکپارچه در سازماندهی الگوی مردم پایه می‌تواند جهتگیری سازمان دفاع مردم پایه را به سمت بالندگی، پویایی و خوداتکایی برای تبدیل الگوی دفاعی مردم پایه به جایگاه برتر مهیا سازد (فقیهی، ۱۳۹۸: ۱۱۸).

کارکردهای الگوی دفاع مردم پایه

مردم پایگی در دفاع

از زاویه بازنگری در الگو و نظام دفاعی کشور، می‌توان ضرورت‌های نوینی را مطرح کرد. راهبرد فراگیری، که بیش از هر چیز، بهره‌گیری از توانمندی‌های بومی و درونزا را مد نظر داشته باشد و بر الگوی نقش آفرینی مردم بر محور الگوی دفاع پایگی در عرصه صیانت از کیان کشور تأکید کند. در این الگو مردم آماده و مهیا می‌شوند و در تجهیز تمام افراد کشور بر اساس اصول و فرمول خاص دفاع

همه‌جانبه تا رسیدن به تشکل واقعی و آمادگی همه‌جانبه کوشش می‌کنند.

برخی از مهمترین کارکردهای الگوی دفاع مردم‌پایه (با دو ویژگی حاکمیتی و مردمی) را می‌توان به این شرح بیان کرد:

۱. کارکرد اجتماعی شامل جذب و هدایت نیروهای اجتماعی، افزایش توان داوطلبی، آسانسازی مشارکت اجتماعی، خدمات‌رسانی و امداد در حوادث، تقویت انسجام و تعلق اجتماعی، پوشش اوقات فراغت و...؛
۲. کارکرد اقتصادی شامل محرومیت‌زدایی، عرضه خدمات عمومی و کمک به شبکه توزیع و اصلاح الگوی مصرف، حمایت از منابع و ثروت ملی، حفظ محیط زیست، کمک به تحقق عدالت اجتماعی و اقتصادی، اقدام در آبادانی و سازندگی کشور و...؛
۳. کارکرد سیاسی - مدیریتی شامل بهره‌گیری از مدیریت بومی و محلی، ترویج قانونگرایی، کمک به مشروعیت نظام، توسعه فرهنگ کار، تلاش نخبه‌گرایی و نخبه‌پروری و...؛
۴. کارکرد علمی و آموزشی شامل مقابله با بیسوادی، ارتقای مهارت حرفه‌ای، حمایت از استعدادها در رخشان، نظریه‌سازی و توسعه علمی، حمایت از مبتکران، مخترعان و نخبگان علمی و...؛
۵. کارکرد فرهنگی شامل ترویج ارزش‌ها، فعالیت‌های فرهنگی - هنری، تنویر افکار عمومی، امنیت فرهنگی، مقابله با هجمه فرهنگی بیگانه و تهدیدات نرم و...؛
۶. کارکرد دفاعی - امنیتی شامل افزایش سطح آمادگی دفاعی مردم و جوانان، مقابله با توطئه‌های دشمن، تولید قدرت نرم، دفاع از حوزه سرزمینی، حفظ و گسترش ارزش‌ها و دستاوردهای دفاع مقدس و... .

بهره‌گیری از توانمندی‌های الگوی دفاع مردم‌پایه در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و بویژه امنیتی می‌تواند نقش تعیین‌کننده در پیشبرد اهداف عالی کشور داشته باشد.

باتوجه به محدودبودن مقاله و جلوگیری از اطاله کلام تنها در مورد یکی از کارکردهای شش‌گانه، توضیح مفصل‌تری ارائه می‌شود:

مهمترین کارکردهای نرم‌افزاری دفاع مردمی در پایه قالب الگوی سازندگی، تولید امنیت نرم است.

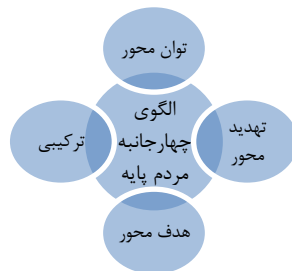
مهمترین ویژگی‌های این الگو عبارت است از:

۱. افزایش کارآمدی و توان مدیریت کشور؛
۲. توزیع عادلانه امکانات و برقراری عدالت؛

۳. هوشمندی و عقلانیت ملی؛
 ۴. تقویت عاطفه و احساس ملی؛
 ۵. تقویت انسجام ملی؛
 ۶. تعمیق فرهنگی و باروری فرهنگ عمومی و موارث فرهنگی کشور؛
 ۷. رفع تبعیض و ظلم‌ستیزی از جامعه؛
 ۸. هنجارپذیری اجتماعی و انتقال ارزشهای اجتماعی؛
 ۹. افزایش محبوبیت و جذابیت نظام؛
 ۱۰. مدیریت منابع و ثروتهای ملی؛
 ۱۱. تقویت اخلاق و ارزشهای اخلاقی، ایثار، فداکاری، قناعت و صرفه‌جویی بین مردم؛
 ۱۲. افزایش قدرت تاب‌آوری و تحمل‌پذیری در مقابل فشار و تحریمهای دشمن؛
 ۱۳. تقویت سرمایه اجتماعی، مشارکت و اعتماد عمومی.
- دیگر کارکردها نیز از شاخص‌های کمی و کیفی بیشتری برخوردار است.

تبیین راهبرد دفاع مردم‌پایه

در الگوهای مناسب برای تدوین راهبرد دفاعی مردم‌پایه، چهار الگوی هدف‌محور، تهدید‌محور، توان‌محور و الگوی ترکیبی وجود دارد که با تکیه بر ایدئولوژی استقلال و توانمندی‌های ملی، اتکا به بسیج مردمی - به مثابه عمق راهبردی نظام - و با بهره‌گیری از راهبرد موفق انسجام مردمی در شکل‌گیری توان دفاعی الگوی مردم‌پایه در صدد ارائه الگوی راهبرد دفاع مردمی با رویکرد بازدارندگی است (باقری، ۱۳۹۲: ۵۲)؛ از این‌رو برای شناخت بیشتر چهار الگو، در ذیل به شرح هر کدام از الگوهای چهارگانه اشاره می‌شود:

شکل ۳. الگوی چهارجانبه مردم‌پایه (فرتوک‌زاده، ۱۳۹۵: ۸۱)

الف. الگوی توان‌محور

اساس کار در الگوی توان‌محور بر افزایش توان در راستای تحقق چشم‌انداز ملی است به گونه‌ای که با افزایش توانمندی‌ها بتواند چالش‌ها، مشکلات و موانع پیش رو را از بین ببرد و علاوه بر آن نسبت به رشد و توسعه، عملکرد مؤثر و کارآمد و تحول‌آفرین کمک کند. تمرکز اصلی الگوی توان‌محور بر گسترش توان داخلی در جهت رقابت سالم با دیگر رقبای در سطح خارجی است. تکیه اصلی آن تمرکز بر قوت و فرصت در محیط ملی و بین‌المللی است. در این الگو نیازسنجی توان‌محور، اثربخشی بیشتری دارد؛ زیرا به تهدید محدود نیست و به طیف وسیعی از تهدیدها در شرایط مختلف پاسخ می‌دهد. در الگوی توان‌محور عوامل قدرت ملی در حوزه دفاع و امنیت و دفاع همه‌جانبه در تمامی عوامل ارتقا می‌یابد تا کشور به حداکثرسازی توان ملی دست یابد و قدرت بازدارندگی مردم‌پایه افزایش یابد (مازندرانی، ۱۳۹۳: ۸۶).

ب. الگوی تهدید‌محور

مبنای نیازسنجی در الگوی تهدید‌محور، تهدیدهای پیش روی کشورهاست؛ اما مسئله اصلی این است که با تغییر سریع و مداوم تهدیدهای جدید، نیازهای جدید دیگری پدید خواهد آمد. به عبارت دیگر سامانه نیازسنجی موجود، تابعی از تهدیدهای متغیر و غیر قابل پیش‌بینی است (جهانگیری، ۱۳۹۳: ۱۶).

در این الگو، اساس کار افزایش توان دفع تهدیدهای همه‌جانبه از نوع سخت، نیمه‌سخت و نرم است. تمامی تلاش این الگو تقویت نقاط کلیدی و حیاتی کشور است تا بتواند با عبور از گلوگاه‌های ایجادشده، توان کشور را افزایش دهد و تهدیدهای پیرامونی را دفع کند. تمرکز اصلی این الگو بر ضعف در محیط داخلی و تهدید در محیط خارجی است تا با گسترش روزافزون توان، تهدید را به حداقل و بعضاً آن را به فرصت‌های راهبردی تبدیل کند و امنیت و منافع حیاتی کشور را از گزند دشمنان خارجی مصون دارد.

ج. الگوی هدف‌محور

الگوی هدف‌محور تمامی مساعی خویش را به کار می‌گیرد تا بهره‌گیری از فرصت‌ها به تحقق وضع مطلوب و اهداف تعیین‌شده دسترسی پیدا کند. در این الگو، تمامی تلاش‌ها برای تحقق اهداف کلان و اهداف عملیاتی از پیش تعیین‌شده انجام می‌گیرد (آرامی، ۱۳۹۵: ۹۷). برای اجرای اهداف با تمرکز بر آنان با نگاه رو به جلو، برنامه‌ریزی رو به جلو نسبت به طراحی، سیاست‌گذاری و اجرای اهداف تعیین‌شده اقدام عملی صورت می‌گیرد و با کنترل فرایند و بازخوردها با بهبود مستمر فرایند و

بازخوردها با بهبود مستمر فرایند و با حرکت رو به جلو نسبت به مراحل تدوین و برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته نتایج مشخص می‌شود و با برگشت به عقب اصلاحات لازم صورت می‌گیرد تا اهداف تعیین شده به تدریج محقق گردد. در این الگو هدف غایی تأمین امنیت ملی، منافع حیاتی و منافع ملی است (بهداروند، ۱۳۹۹: ۲۱۴).

د. الگوی ترکیبی

ویژگی این الگو نسبت به سه الگوی دیگر این است که از تمامی مزایای سه الگو برخوردار است. الگوی ترکیبی توان پاسخگویی به تهدید، افزایش توانمندی‌ها و تحقق اهداف را به صورت یکپارچه دارد و تمامی تمرکز خود را بر عبور از گلوگاه‌های فرصت قرار می‌دهد تا به شایستگی‌های کلیدی و عوامل حیاتی دست یابد. گزینه انتخابی الگوی دفاع مردم‌پایه، الگوی ترکیبی است تا بتواند به همه سطوح به صورت فراگیر و همه‌جانبه با به کارگیری توده‌های اجتماعی مردم در همه زمینه‌های دفاعی، امنیتی، سیاسی اجتماعی، اقتصادی فناوری، زیست محیطی و... پاسخگو باشد. هدف اصلی الگوی ترکیبی زمینه‌سازی برای ایجاد توانمندی‌های عملیاتی متناسب با نیازهای آینده است تا بتواند به تمامی نیازهای رفع تهدیدها در محیط پیچیده و متلاطم آینده پاسخگو باشد.

اهداف الگوی دفاعی مردم‌پایه

اهداف فراوانی از تشکیل الگوی دفاعی مردم‌پایه برای دفاع سرزمینی و آمادگی‌های همه‌جانبه ملت برای اتحاد بازدارندگی و تقویت توان دفاعی کشور می‌توان بر شمرد که مهمترین آنها عبارت است از: مهمترین این اهداف عبارتند از:

۱. مظهر عزم ملی برای حل مشکلات و رسیدن به اهداف عالی کشور؛
۲. ترغیب و هدایت تلاش‌ها و هماهنگی و جهت‌سازی مجاهدت داوطلبانه مردم در تمامی عرصه‌های حیات اجتماعی برای پیشبرد اهداف والای ملت؛
۳. ایجاد آمادگی، طرح‌ریزی و زمینه‌سازی بین نیروهای مردمی برای مقابله با هجوم و تجاوز نظامی دشمنان با عملیات تأخیری، دفاع مردمی از کوی و برزن، پدافند غیر عامل و نهضت مقاومت مردمی؛
۴. برقراری و توسعه امنیت پایدار مردمی از طریق سازماندهی و به کارگیری نیروهای مردمی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین؛
۵. حضور سازمان‌یافته و ایجاد ساختار و سازمان نظام‌یافته مردم‌نهاد در عرصه نمایش قدرت ملی، مردم‌یاری و حمایت از آرمان‌ها، سیاست‌ها و ارزش‌های ملت.

راهبرد دفاع مردمی

یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های نظام سیاسی در عرصه تعاملات بین‌المللی، مسئله محیط امن و مطلوب‌ترین شرایط تأمین ثبات امنیتی است. امروزه با تحولی که در مقوله قدرت و منافع ملی پدید آمده است، قدرت صرفاً به محدوده نظامی منحصر نیست. بی‌تردید این تحولات بر مفهوم امنیت ملی نیز تأثیر شگرفی داشته است و امنیت ملی نیز صرفاً به معنای داشتن آمادگی نظامی و راهبردهای جنگی به کار نمی‌رود.

در راهبرد دفاعی نظام‌های سیاسی «راهبرد بازدارندگی»، نقطه کنونی هدف است که در رسیدن به این هدف، ابزارها و شیوه‌های گوناگونی از قبیل دستیابی به تسلیحات هسته‌ای، فناوری نوین و پیشرفته، توانمندیهای علمی - فرهنگی، قدرت برتر اقتصادی و سیاسی و متصور است که در میان این عوامل برای کشورهای در حال توسعه و مستقل، انتخاب راهبرد بازدارندگی مردمی جایگاه اساسی دارد. هر کشوری در محیط امنیتی خود با طیف وسیعی از تهدیدات داخلی و خارجی روبه‌رو است که درک محیط راهبردی و تحولات آن توسط رهبری و مسئولان هر نظام با بهره‌گیری از قدرت نرم‌افزاری کشور یعنی بسیج توده‌ها و رضایت و اعتماد آنان به نظام سیاسی به کار ویژه امنیتی خشی‌سازی تهدیدات و چه بسا تبدیل تهدیدات به فرصتها منجر خواهد شد (نجفی، ۱۳۹۰: ۴۸).

راهبرد بازدارندگی مردمی؛ نماد الگوی دفاعی مردم‌پایه

به نظر می‌رسد که بهترین چارچوب نظری برای تبیین جایگاه الگوی دفاعی مردم‌پایه، راهبرد «بازدارندگی مردمی» است. در مورد ماهیت راهبرد بازدارندگی مردم، باید اشاره شود که «این راهبرد در زمره مهمترین راهبردهای دفاعی کشورهایی به‌شمار می‌رود که در معرض خطر تهاجم یا تجاوز دشمن بالقوه قرار دارند. این سیاست از دو بعد دفاعی و تبلیغی تشکیل شده است: در بعد دفاعی، کشور در معرض هجوم می‌کوشد با افزایش منابع داخلی قدرت و بسیج عده و (نیروهای نظامی و مردمی) و عده (تسلیمات و جنگ‌افزار)، برتری قدرت بسیج یافته و در دسترس خود را بر توان نظامی بالقوه دشمن نشان دهد تا از این رهگذر، او را از اقدام تجاوزکارانه یا از تداوم اشغال باز دارد و با به رخ کشاندن نیروی مقاومت مردمی و توان آماده‌سازی نظامی از طریق بسیج دفاعی و تشکل نیروهای غیر نظامی در اراده تجاوزگری دشمن تزلزل ایجاد کند و او را از اقدام به هجوم یا تجاوز احتمالی بر حذر دارد (محمدی، ۱۳۸۱: ۹۳). در بعد تبلیغی، این راهبرد زبانی یا اعلامی یا تبیینی بر آن است که به دشمن بالقوه تفهیم کند که هزینه و بهای اقدام به جنگ، بیش از منافع متصور آن است و او را متقاعد سازد با توجه به روبه‌رو شدن با مردمی که از وحدت، انسجام، صبر، پایداری، مقاومت سرسختانه، فداکاری،

جانفشانی، ایثار و انگیزه دفاعی برخوردارند، ضربات و لطمات سنگینی را متحمل خواهد شد و به فرض تسلط ظاهری بر سرزمین آن کشور، نه بر قلوب مردم مستولی خواهد شد، نه بر اراده آنها و در نهایت با شکستی سهمگین و با تحمل خسارت جانی و مالی و مهمتر از همه، ضررهای سیاسی و حیثیتی، مجبور به بازگشت به سرزمین خود خواهد شد؛ لذا کشور در معرض هجوم تلاش می‌کند با به کارگیری راهبرد بازدارندگی مردمی، برتری قدرت عددی و ایمانی را بر قدرت تسلیحاتی و قهرآمیز به دشمن نشان دهد و با تبیین آسیب‌پذیری خصم و تجزیه و تحلیل هزینه و بهای گزاف حمله و ناکارایی آن، علاوه بر اتلاف وقت و تحلیل نیروهای نظامی و نابودی وسایل جنگی، دشمن را از تجاوز و توان مقاومت خود پس از اشغال به رخ دشمن بکشاند تا در دو بعد دفاعی و تبلیغی بر خصم فائق آید و اقدام تجاوزگرانه او را خنثی سازد.»

نتیجه‌گیری

الگوی دفاع مردم‌پایه یکی از بهترین، مؤثرترین و کارآمدترین الگوهای دفاعی در تاریخ معاصر جهان است. این سرمایه اجتماعی به دلیل ارزش‌های معنوی در دفاع سرزمینی از حیثیت، هویت ملت‌ها، عزت و شرافت ملی آنها تهدیدهای زیادی را از پیش روی ملت‌ها و جامعه بشری برداشته است. از مصداق‌های برجسته الگوی مردم‌پایه می‌توان از بسیج مستضعفین در جمهوری اسلامی ایران، حزب‌الله در لبنان، جنبش حماس و جهاد اسلامی در فلسطین، دفاع وطنی در سوریه، حشدالشعبی در عراق و انصارالله در یمن نام برد. شکست بحران‌های منطقه‌ای فراوانی مانند جنگ هشت‌ساله ایران و عراق، جنگ ۳۳ روزه، ۲۲ روزه و ۸ روزه و ۵۱ روزه بین گروه‌های مقاومت لبنان و فلسطین با رژیم صهیونیستی، بحران تروریستی گروه‌های تکفیری داعش و جبهه‌النصره در عراق و سوریه و حمله تجاوزکارانه ائتلاف عربی با حمایت‌های بین‌المللی به فرماندهی عربستان به یمن، به نفع جبهه مقاومت، نتیجه و خروجی بهره‌گیری از الگوی دفاع مردم‌پایه است. در تمامی این رویدادها هم ارتش‌های کلاسیک و مجهز به تجهیزات نظامی پیشرفته و فوق‌مدرن همراه با راهبردها و تاکتیک‌های جنگی جدید و هم گروه‌های تروریستی و تکفیری، که با به کارگیری راهبرد رعب و وحشت به‌عنوان گروه خشن و خونریز در مقابل الگوی مقاومت و دفاع مردم‌پایه صف‌آرایی کردند، تماماً شکست خوردند و پیروز میدان در مقابل تمامی قدرت‌های جریان‌ها و گروه‌های مقاومت بودند. همه این وقایع و تحولات برگرفته از الگوی دفاعی مردم‌پایه است که جزء بهترین راه‌حل‌ها برای از بین بردن تهدیدهای سخت و نرمی است که طی دهه‌های اخیر در منطقه ژئواستراتژیک غرب آسیا حادث، و موفق شد بحران‌های

زیادی را مدیریت کند. الگوی دفاع مردم‌پایه نقطه پایانی بر الگوهای مبارزاتی دیگر بود. اصول و مبانی اساسی این الگو بر اصل مردمی بودن، فراگیر بودن، دفاع همه‌جانبه، بازدارندگی، هدفمندی، انقلابیگری، سازمان‌یافتگی، انعطاف، مسئولیت‌پذیری همگانی، پیشتازی، عمل تکلیف‌گرایانه و اصل سادگی استوار است. عوامل مؤثر در الگوی مردم‌پایه ضرورت دفاع از وطن، دفاع از باورها و اعتقادات دینی مردم و دفاع از حاکمیت و ایستادگی و مقاومت در مقابل اشغالگران و دشمن متجاوز تکیه دارد. توانمندی‌های دفاع مردم‌پایه، علاوه بر بازدهی بسیار زیاد، بسیار کم‌هزینه و قابل صرفه نیز هست. هزینه‌های زیاد ارتش‌های کلاسیک و سازمان‌یافته در زمینه حفظ، نگهداری و بروزرسانی آمادگی‌های رزمی بر کسی پوشیده نیست. بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی فراوان، ارزان، فراگیر، پر بازده و تأثیرگذار نیروی مردمی با انگیزه از ویژگی‌های منحصر به فرد آن است که در الگوهای دیگر، چنین ویژگی‌هایی نیست. علاوه بر این نیروی مردمی که در قالب سازمان رزم دفاعی آرایش نظامی به خود می‌گیرد هنگام بحران و وقوع جنگ با دشمن متجاوز بسیار روحیه‌بخش برای ارتش کشورش عمل می‌کند به گونه‌ای که الگوی مردم‌پایه نقش مکمل دفاع سرزمینی را ایفا می‌کند و ارتش کلاسیک هر کشور احساس دلگرمی و پشتوانه و وابستگی عمیق به آن دارد و همین عامل در ایجاد انگیزه و افزایش توان ایستادگی و مقاومت ارتش در برابر خصم مهاجم خواهد شد.

فرایند دفاع مردم‌پایه در سیر مراحل جذب و گزینش، آموزش و تربیت کادرهای مورد نیاز در تمامی سطوح عمومی، پایه، تخصصی و عالی به‌همراه سازماندهی، بهسازی سرمایه انسانی، حفظ، نگهداری و برقراری توازن بین ورود و خروج مدیریت منابع انسانی را در بر می‌گیرد. کارکردهای دفاع مردم‌پایه علاوه بر حوزه نظامی - امنیتی در دیگر حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، علمی و آموزشی، اداری و مدیریتی و... نیز کاربرد دارد.

الگوی مردم‌پایه به تمامی نیازهای ملت در تمامی حوزه‌ها پاسخگو است. این سرمایه عظیم مردمی در مقابل تمام مشکلات پیش روی هر کشور و دولتی توان اجرای حل آنها را به آسانی خواهد داشت. این الگو با تکیه بر استقلال داخلی و بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی مردم علاوه بر دفع تجاوز دشمن می‌تواند با کارکردهای همه‌جانبه الگوی مردم‌پایه، پاسخگوی نیازمندی‌های کلیدی و اساسی باشد و با تکیه بر توان بومی از دخالت‌های خارجی و... جلوگیری به عمل آورد. مختصات الگوی دفاعی مردم‌پایه در رهبری کاریزماتیک و معنویت‌گرا، توده‌های مردم و ایدئولوژی و جهان‌بینی مردم همراه با ساختار و سازمان پویا، منعطف، چندمنظوره، پاسخگو به تمامی نیازهای اساسی ملت خلاصه می‌شود. الگوی چهارجانبه مردم‌پایه در چهار الگوی هدف‌محور، تهدید‌محور، توان‌محور و ترکیبی تشکیل می‌شود.

الگوی ترکیبی بهترین الگو از میان چهار الگو است که علاوه بر پاسخگویی به تهدیدها، تلاش می‌کند که تهدیدها را به فرصت‌های راهبردی تبدیل کند. اهداف این الگو علاوه بر تقویت توان دفاعی، ایجاد آمادگی برای دفاع همه‌جانبه و بازدارندگی دشمن، مظهر اراده ملی برای حل مشکلات اساسی کشور، تلاش و کوشش همگانی، مجاهدت داوطلبانه در تمامی عرصه‌های حیات اجتماعی و هویت ملت را به ارمان آورد؛ هم‌چنین دفع تجاوز دشمن و ایستادگی و مقاومت برای درهم شکستن تجاوز نظامی دشمن با اجرای عملیات تأخیری، دفاع مردمی از کوی و برزن و پدافند غیر عامل و مقاومت مردمی برای برقراری و توسعه امنیت پایدار از اهداف دیگر این الگو است. اساس راهبرد دفاع مردم بر بازدارندگی استوار است. هر کشوری در محیط پیرامون خود با طیف وسیعی از تهدیدهای داخلی و خارجی روبه‌رو است. درک محیط راهبردی و تحولات آن توسط مسئولان عالی‌رتبه با بهره‌گیری از قدرت نرم یعنی بسیج توده‌ها و پیوستگی بین مردم و حاکمیت به خنثی‌سازی تهدیدها و تبدیل آن به فرصت‌های راهبردی منجر خواهد شد.

راهبرد بازدارندگی مردمی در زمره مهمترین راهبردهای دفاعی کشورها به‌شمار می‌آید. در این راهبرد با افزایش منابع قدرت ملی و بسیج توده‌های مردمی در مقایسه با توان نظامی دشمن او را مجبور خواهد کرد تا از اقدامات تجاوزکارانه یا از تداوم اشغال منصرف شود و دشمن را متوجه کند هزینه و بهای اقدام به جنگ، بیش از منافع آن است و او را متقاعد می‌سازد که رویارویی با مردمی که از انسجام ملی، پایداری و مقاومت سرسخت‌تانه، جان‌فشانی و انگیزه قوی برخوردار هستند، ضربات و خسارات فراوانی را متحمل خواهد شد و بر فرض تسلط فیزیکی بر سرزمین آن کشور، نه بر قلوب مردم حکمرانی خواهد کرد و نه بر اراده آنها و درنهایت با شکستی سخت و با تحمل خسارت جانی، مالی، و سیاسی به بازگشت به سرزمین خود مجبور خواهد شد.

بهره‌گیری از توان دفاع مردم‌پایه به‌دلیل عمق راهبردی آن، کارایی و اثربخشی در دفاع همه‌جانبه شرایطی را به‌وجود می‌آورد تا با عمق‌بخشی، توازن قوا را در مقابل دشمن متجاوز در سه سطح تهدید سخت، تهدید نیمه‌سخت و نرم به نفع کشور هدف تغییر دهد و توان بازدارندگی آن را برای باز داشتن دشمن از تجاوز احتمالی باز دارد و شرایطی را بر دشمن احتمالی تحمیل خواهد کرد که در صورت حمله، هزینه‌های مادی، معنوی و حیثیتی آن بسیار زیاد خواهد بود و همین منطبق او را از حمله باز می‌دارد.

منابع

فارسی

- آرامی، سیدمحمود (۱۳۹۵)، دفاع مردم‌پایه و تأثیر مردمی بر هویت‌سازی، چ اول، تهران: انتشارات معظم.
- باقری، صادق (۱۳۹۳)، جایگاه دفاع مشروع در فقه و حقوق، مشهد: آستان قدس رضوی.
- بهداروند، محمدمهدی (۱۳۹۰)، دستاوردهای دفاع مقدس، قم: کتاب فردا.
- بیات، بهرام (۱۳۸۹)، سرمایه اجتماعی بسیج در جامعه، گزارش پروژه تحقیقاتی، تهران: پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
- بیات، محمد حسین (۱۳۹۸)، تقریرات درس بسیج ملی دانشگاه دفاع ملی: فرهنگ‌گستر.
- تقی‌زاده اکبری، علی (۱۳۹۷)، عوامل فرهنگی و معنوی دفاع مقدس، قم: پژوهشکده تحقیقات اسلامی.
- جهانگیری، عباس و کرامتی، محمدعلی (۱۳۹۶)، اهمیت جذب نیروی انسانی شایسته و نقش آن در کارآیی در سازمان، فصلنامه علوم انسانی، ش ۳۹.
- سنایی، محمد (۱۳۹۷)، نیروی انسانی شایسته و سازماندهی هدفمند چارچوبی برای تعالی جامعه سازمانی، فصلنامه منابع انسانی، ش ۹۰.
- سیدی، احسان (۱۳۹۹)، مدیریت دولتی و خط مشی عمومی، زمینه‌ها و پیامدها، چاپ سوم، تهران: انتشارات نشر معارف.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۹۰)، بسیج و توسعه توانمندی‌های امنیتی، فصلنامه مطالعات دفاعی و امنیتی، س هفدهم، ش ۶۲.
- شعبانی سارویی، استراتژی دفاع مردمی و تأثیر مردمی و تأثیر هویتی آن (استراتژی دفاع مردمی، تبیین الگوی دفاعی مردم‌پایه.
- ظریف‌منش، حسین و مازندرانی، رضا (۱۳۹۳)، توسعه فرایندهای اصلی سرمایه انسانی و بهره‌گیری از فن تحلیل شکاف، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، ش ۳.
- سارویی، حسین (۱۳۹۲)، تدوین راهبرد بسیج درحوزه شبکه‌های اجتماعی، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، شماره ۳.
- عباس‌پور، عباس (۱۳۹۱)، تأملی بر مسأله جذب و بکارگماری نیروی انسانی با رویکرد راهبردی، فصلنامه منابع انسانی ناچا، ش ۳۰.
- عبدالملکی، هادی (۱۳۹۲)، نقش بسیج‌سازندگی در امنیت پایدار، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، ش ۶۰.
- عطارد، داوود (۱۳۹۵)، دفاع مشروع در حقوق جزای اسلام، مشهد: آستان قدس رضوی.
- فرتوک‌زاده، حمیدرضا و عزیززاده، سیامک (۱۳۹۴)، طراحی الگوی نیازسنجی قابلیت‌محور در حوزه دفاعی، نشریه علمی و پژوهشی مدیریت نوآوری، ش ۳، س چهارم.
- فقیهی، سید مهدی (۱۳۹۸)، مشاهدات فرهنگ جبهه، تهران: فرهنگ‌گستر.
- محمدی، منوچهر (۱۳۸۱)، انقلاب اسلامی، زمینه‌ها و پیامدها، چاپ سوم، تهران: انتشارات نشر معارف.

نجفی، محمدرضا (۱۳۹۰)، بسیج و توسعه توانمندی‌های امنیتی، فصلنامه مطالعات دفاعی و امنیتی، س هفدهم، ش ۶۲.

لاتین

- Al-Arabiya (2020). ISIS destroys Prophet Sheth shrine in Mosul, Al Arabiya. 26 July 2014. Archived from the original on 29 July 2020 Alfoneh,
- Ali (2018). Iran's Secret Network: Major General Qassem Suleimani's Inner Circle, (PDF). Middle Eastern Outlook. 2. Archived from the original (PDF) on 24 July 2018
- Al-Khatieb, Mohammed (July 2017). Jabhat al-Nusra, IS compete for foreign fighters, Al-Monitor, July 2014, Archived from the original on 19 October 2017.
- Al-Salhy, Suadad; Arango, Tim (2020). Sunni Militants Drive Iraqi Army out of Mosul, The New York Times, 10 June 2014, Archived from the original on 16 March 2017
- Al-salehi(2018). US servicemen in first ground battle with ISIS – Kurdish media, Russia Today, 17 December 2014, Archived from the original on 17 December 2014. will kill us, Al Jazeera. Archived from the original on 6 August 2014. Sherlock, Ruth.
- Al-Sanjary, Ziad; Rasheed, Ahmed (2014). Advancing Iraq rebels seize northwest town in heavy battle, Reuters, 15 June 2017, Archived from the original on 15 June 2017
- Al-khaib, Adam (2018). Syrian rebels strike heart of Damascus, 21 November 2019, The Telegraph. London. Retrieved 25 May 2019.
- Blomfield, Adam (2019). Syrian rebels strike heart of Damascus, 21 November 2019, The Telegraph. London. Retrieved 25 May 2019.
- Chulov, Martin; Hawramy, Fazel (2017). Isis: Maliki hails Syrian air raids in Iraq as leaving both states' winners, The Guardian. Archived from the original on 14 July 2017.
- Cockburn, Patrick (2021). West suspends aid for Islamist rebels in Syria, underlining their disillusionment with those forces opposed to President Bashara Inside Jabhat al Nusra - the most extreme wing of Syria's struggle, The Daily Telegraph, London, 2 December 2012. Sherlock, Ruth (2011). 15,000 strong' army gathers to take on Syria, The Daily Telegraph, London, 3 November 2011.
- Rasheed, Ahmad (2015). Iraqi army and militias surround Isis in major offensive in the battle for Tikrit, The Independent. Archived from the original on 2 April 2015.
- kochbon, Patrick (2020). West suspends aid for Islamist, underlining their disillusionment with those forces opposed to President Bashar
- Roggio, Bill (2016). Al Nusrah Front conducts joint operation with Free Syrian Army, Longwarjournal.org, and 4 August 2012. Russia Today, (2016).
- US servicemen in first ground battle with ISIS – Kurdish media, Russia Today, 17 December 2014, Archived from the original on 17 December 2014. will kill us, Al Jazeera. Archived from the original on 6 August 2014. Sherlock, Ruth (2012).

Designing a Model for the People-Based Defense against Military Threats

Mahdi Madadkhani¹
Mohammad Javad Najafi²

ABSTRACT

After the Islamic Revolution, a new model of defense called people-based defense was created, which left a profound effect on the contemporary history of the world and changed all the rules and principles of territorial defense. A specific feature of this model is a type of responding to the threats by making use of the presence and participation of a wide range of people to defend the material and spiritual values, national identity and social identity of a nation to increase internal strength, readiness and comprehensive efforts for achieving strategic goals, and a mosaic type defense. This applied research follows a descriptive-survey method along with causal process. Purposive sampling method is employed to explore the components and identify the factors. This research is primarily intended to design a people-based defense model to be used in comprehensive defense against the aggressor enemy or terrorist groups in future wars. With relation to this purpose, in-depth interviews were conducted with senior commanders of the Basij, local and foreign experts in the field of popular resistance, and the thematic analysis approach was employed to analyze the data. The results revealed that the people-based defense model is one of the best, most effective and efficient defense models in the contemporary history of the world, and the essential principles of the people-based defense model on the basis of environmental monitoring, observation, and scanning can increase comprehensive power.

Keywords: People-based defense, crisis management, asymmetric warfare, future war.

1. Corresponding author: Assistant professor, researcher, Tehran, Iran

2. Instructor, PhD candidate, researcher, Tehran, Iran